

NİSAN/ 2016

alanya
RAM e-bülten
REHBERLİK
AHLAK GELİŞİMİ

İyiliğin ve Kötülüğün Psikolojisi
Duran YURTTAŞ

Ergenlerde Ahlaki Gelişim
Kübra ERGÜN

**Bültenin Hazırlanmasında
Emeği Geçenler:**

Deniz BÜLBÜL
Kurum Müdürü

Gökhan POLATEL
PDR Bölüm Başkanı
Tasarım

Yazılar

Duran YURTTAŞ
Psikolojik danışman

Kübra ERGÜN
Psikolojik danışman

**Alanya Rehberlik ve Araştırma
Merkezi**

Kadıpaşa mah. Bostancı Pınarı Cad.
No: 39 07400 Alanya/ANTALYA
0242 511 50 30

*Bültenimiz ilçemizde ortak bir
rehberlik ve özel eğitim kültürü
oluşturulmasına katkıda
bulunmak amacıyla hazırlanmıştır.
Yayınlanmasını istediğiniz yazı ve
çalışmalar için bizimle iletişime
geçiniz.*

Değerli Okurlar;

*Yeni eğitim-öğretim yılında hayata geçirmek
istediğimiz kurumsal hedeflerimizden birisi olan e-bülten
çalışmamızı hayata geçirmenin mutluluğu içindeyiz. Hepinizin
bildiği gibi rehberlik ve özel eğitim alanında hizmet
vermekteyiz. E-bülten çalışmamıza başladığımız zaman
rehberlik ve özel eğitim alanında bilgileri sizlerle paylaşmak
istedik. Yaptığımız çalışma sonunda her iki alanda da her ay
ayrı e-bülten çıkarmanın daha faydalı olacağını gördük. O
potansiyele sahip olduğumuzu görmek bizi ayrıca mutlu
etmiştir.*

*Çalışmalarımız da her zaman doğru ve güvenilir
bilgileri sizlere ulaştırmayı hedeflemekteyiz. Bu anlamda
alanla ilgili güncel ve gerekli görmüş olduğumuz bilgileri
sizlerle paylaşacağız. Yayınlayacağımız dergi çalışmamıza ışık
tutacak ve bize yol haritası gösterecek olan e-bülten
yayınlarımız web sitemizden her ay düzenli olarak
yayınlanacaktır.*

*Bu çalışmalarda emeği geçen çalışma arkadaşlarıma
teşekkür eder, hepimize saygılarımı sunarım.*

*Deniz BÜLBÜL
Alanya RAM Müdürü*

"Bugün sizi güldüren, yarın sizi öldürebilir de."

Proudhon

İyiliğin ve Kötülüğün Psikolojisi

İnsanlar doğuştan "iyi" mi dirler "kötü" mü dürler? Ahlak algısına sahip olarak mı doğuyoruz?

Yoksa boş "boş levhalar" olarak doğuyoruz, doğru ve yanlışın, iyi ve kötünün bize öğretilmesini mi bekliyoruz? Yoksa daha da mı kötüsü; yaramaz, bencil insanlar olarak doğuyoruz da ailemizin, öğretmenlerimizin ve dinimizin bizi yola sokması mı gerekiyor?

Bu ve benzer sorular, eski dönemlerdeki filozoflardan günümüz modern çağdaki psikoloji alanındaki bilim adamlarına kadar hep cevap aranılan sorular olmuştur.

Bunu kesin olarak öğrenme yolunun elbette bebeklere sormak olduğunu düşünen Yale Üniversitesi'nde Psikoloji profesörü Paul Bloom eşi Karen Wynn'ın ile birlikte kurduğu psikoloji laboratuvarında ahlakın kaynağına yönelik bebek ve çocuklarla yaptığı deneysel çalışmalar oldukça ilgi uyandırmış, birçok makaleye konu olmuştur. Çalışmaları dünyanın en saygın bilimsel dergilerinden olan Nature ve Science'da yayınlanan Bloom, aynı zamanda New York Times ve Atlantic Monthly gibi popüler medya organlarında da yayın yapmaktadır.

Aslında 1980'lere kadar bebeklerle deney yapmanın imkânsız olduğu düşünülüyordu ta ki bebeklerin göz hareketlerinden iç dünyalarını yansıttıklarının

keşfedilmesine kadar. Onlar, şaşırıkları zaman veya bir şeyi ilginç buldukları ve sevdikleri zaman uzun uzun bakmaktaydılar. Bu keşif, bilim adamlarına bebeklerin iç dünyalarına ulaşma fırsatı verdi.

Bebeklerle ilgili ölçüm yapmanın bir diğer yolu da onların neye uzandığına bakmaktır. Bebekler hoşlandıkları nesneye ya da hoşlandıkları kişinin uzattığı bir ödüle uzanırlar. Eğer bu nesnelere ya da kişiler arasında tercih yapmaları gerekirse hangisinden daha çok hoşlanmışlarsa ona uzanırlar.

Bebeklerde Ahlak Deneyleri:

İyi ve kötüyü ayırt edebilme, mutlak ahlak

Henüz 5-7 aylık olan bebeklere, sahnenin perdesi kaldırılıp kukla Showları izlettiriliyor. Hazırlana sahnede üç tane kukla bulunuyor: 1 aslan ve 2 köpek yavrusu (bu yavrulardan birinde sarı gömlek birinde mavi gömlek bulunuyor). Arslan, içi oyuncaklarla dolu olan kutuyu açmaya çalışmakta ancak bunu başaramamaktadır. Kutucu açılacak gibi değildir. Sarı giysili köpek yavrusu aslan yanına gelmekte onun kutuyu açmasına yardımcı olmaktadır. Aynı sahne tekrarlanmakta bu kez mavi giysili köpek yavrusu aslanın yanına gelmekte ve onun oyuncak kutusunu açmasını engellemektedir. Bir tarafta İyi bir tarafta kötü davranış, bu bizim gözümüzde böyle. Peki ya 5 aylık bebeklerde bütün bunları böyle mi görüyor? Bu iki davranışı birbirinden ayırt edebilecek miydi? İçlerinden birini seçmeleri istendiğinde, iyi ve kötü davranışlarda köpek yavruları arasında tercih yapacaklar mıydı? Bebekler cevap veremezler ama uzanarak tercihlerini gösterebilirler. Kukla gösterisi sonunda bebeklere iki köpek yavrusu uzatıldığında, test edilen bebeklerin %75 inden fazlasının iyi olanı seçtikleri görülmüştür.

Araştırmacılar deneyi bir adım daha öteye götürerek henüz uzanabilecek kadar kollarını kontrol edemeyen ancak gözleriyle

tercihlerini belirtebilen 3 aylık bebeklerde de deneyi tekrarladılar. Bebeklerin iyi olanlara çok uzun, kötü karakterlere çok ama çok daha kısa süreli baktıkları görülmüştür.

Bu deneyler bebeklerin iyi ve kötü davranış arasındaki farkı bildiklerinin bir göstergesidir. Yani temelde biz insanlar 3 aylıkken bile iyi insanları kötü insanlara tercih edebilecek bir seçimde bulunabiliyoruz. Bebekler yardımsever bireylere karşı olumlu bir tutum içerisindedir. Anti sosyal davranışta bulunan bireyleri ise reddediyorlar, sevmiyorlar.

Ahlaki Yargıya Dayalı Ceza Verme ve Adalet Duygusu

Başka bir deneyde, Dr. Wynn ve Dr. Bloom konuyla ilgili bir diğer soru sordular ve bebeklerin, kötü davranışları için diğerlerini nasıl cezalandırdıklarını anlamaya çalıştılar. Bu gayet cazip bir deney; çünkü iyi ve kötü davranışları ayırt edebiliyor olmak, kişinin illa ki kötü davranışları cezalandırıp, iyileri ödüllendireceği anlamına gelmez. Bebeklerin kötü davranışları cezalandırmayı ve iyileri ödüllendirmeyi tercih edip etmeyeceğini keşfetmek için yine kuklaların olduğu deneyler tasarlanmış.

Paul Bloom'un "Bebeklerin ahlaki yaşamı" isimli kitabında anlattığı şekilde deneyde yaşananları doğrudan Bloom'un sözleriyle verelim:

"... bir yaşındaki bebek az önce, üç karakterden oluşan bir kukla gösterisi

izlemişti. Ortadaki kukla, elindeki topu sağdaki kuklaya atmış, sağdaki de ona topu geri göndermişti. Daha sonra topu soldakine atmış, soldakiyse topu alıp kaçmıştı. Gösterinin sonunda "akıllı" kuklayla "yaramaz" kukla sahneden indirilip çocuğun önüne kondu. Her birinin önüne bir ödül yerleştirildi ve çocuğun bu ödüllerden birini kuklanın önünden almasına izin verildi. Tahmin edildiği üzere, ve deneye katılan bebeklerden pek çoğu gibi, bizim bebek de topu alıp kaçan "yaramaz" kuklanın önündeki ödülü aldı. Fakat bu yeterli değildi. Çocuk bir de uzanıp kuklanın kafasına vurdu."

Bloom'a göre bu araştırmalar, bebeklerinde bir ahlak anlayışının olduğunu göstermektedir. Bütün insanların evrensel olarak paylaştığı evrensel bir ahlak özü onlarda vardır. Onlar iyiyi ve kötüyü ayıracak donanıma sahip olarak dünyaya gelmektedirler ve adalet duyguları vardır.

Peki eğer ki bebekler temel bir iyi-kötü algısıyla (evrensel ahlak özümüyle) doğuyorsalar, bunca kötülük nereden geliyor? Bunların hepsini sonradan mı öğrendik? Yoksa kötü özellikler de doğuştan insanla beraber mi var olmakta? Bloom, bu soruların da cevabını aramakta ve deneyleri görüşlerini desteklemek için kullanmaktadır. O, yaptıkları deneyler neticesinde kötü özelliklerin de doğuştan insanla beraber geldiğini bulduklarını iddia etmektedir.

Bebeklerde Irkçılık, Bencillik, Bağnazlık

Dr. Paul Bloom'a göre bebekler şaşırtıcı şekilde , bencillik, önyargı ve hatta ırkçılık barındıran belli bir sınıflandırma ve yabancılaşma davranışlarıyla doğuyor görünüyor. Wynn ve Bloom'un ekipleri ilk önce bebeklerden kraker ve bisküvi arasında seçim yapmalarını istedi. Daha sonra araştırmacılar, bebeklere (örneğin kraker seçenlere) içinde bir turuncu ve bir gri kedi olan kukla gösterisi izlettiler. Gösterinin ilk bölümünde turuncu kedi, bebekle aynı yiyecek seçimini yaptı (kraker). İkinci bölümde ise, gri kedi diğer seçeneği (bisküvi) seçti. En sonunda bebeklere hangi kuklayı daha çok sevdiğini soruldu. Bebeklerin büyük çoğunluğu kendi seçtikleri yiyecek ile aynı seçimi yapan kuklayı tercih etti. Bu deney bebeklerin "kendiyile benzer olan"a eğilimi olduklarını gösteriyor. Yine de ileri araştırmalar olmadan bu deney insan yavrularını ırkçılık gibi aşırı ideolojilerle suçlamaya yetmiyor. Tam da bu sebeple Wynn ve Bloom bir sonraki aşamaya geçtiler: Bebeklerimizin kendiyile benzer olana

pozitif duyguları var. Peki, kendinden farklı olana (ya da "diğerlerine") karşı negatif duyguları var mı? Deneyin bir sonraki aşamasında araştırmacılar bebeklere, kendinden farklı yiyecek seçen kukla kedinin (gri) bir oyuncak kutusunu açmakta zorlandığı bir gösteri izlettiler. Sonra iki kukla daha gösteriye eklendi: sarı gömleklili ve mavi gömleklili kedi. İlki, gri kediye oyuncak kutusunu açmasında yardım ederken diğeri, engel oldu. Bebeklerden tekrar seçim yapmaları istendiğinde, araştırmacılar bebeklerin %87'sinin gri kediye engel olan kuklayı seçtiklerini gösterdi! Dr.Bloom, deneyin sonucunu insan yavrularında, kendinden olmayana cezalandırma eğilimi olduğunu açıklıyor.

Bu araştırmanın akıllara durgunluk veren yanı; bebeklerimizin, diğeri bir yiyeceği diğeri tercih etme gibi keyfi ve önemsiz sebeplerle ayırmamasıdır. Bloom, oldukça önemsiz gibi gözükken ve göze batmayan ipuçlarına dayanarak, insanların dünyayı farklı insan gruplarına bölmeye yatkın

olduklarını söylüyor. O bunu ‐ahlakın karanlık yüzü‐ olarak tanımlıyor. Bu araştırma gösteriyor ki; yetişkinlerdeki en kötü önyargıların bazılarının temelleri bebeklerin zihin ve davranışlarından geliyor. Bloom, ırkçılık gibi kötü davranışlardan kurtulmak için bebeklerimizin nasıl ‐bağnaz‐ olduklarını anlamamız gerektiğini söylüyor ve bunun yolunun ‐kendini kayırma eğilimi‐nin anlaşılmasından geçtiğini belirtiyor. Buradaki ‐kendi‐ kavramının yalnızca kişinin kendisini değil, bizim gibi düşünen ve davranan veya bizim zevklerimizi paylaşan insanları da barındırdığını belirtmemiz gerek.

Aslında çok daha önceleri yapılan araştırmalar bizlere, insanda kötüyeye açılan kapının ne kadar kolay aralanabildiğini göstermiştir.

Muzaffer Şerif'in 1954 yılında yaptığı Robber's Cave deneyi ile ayrımcılığın, ötekileştirmenin, kendinden olmayana karşı düşmanca duyguların, nasıl hızla büyüyüp bir savaşa dönüştüğünü görmüştük. Philip Zimbardo'nun 1971 yılında 3 hafta yapmayı planladığı ancak 6. gününde bırakmak zorunda kaldığı sansasyonel Stanford hapisane deneyinde, sıradan insanlar, kendilerine

verilen rolün ve gücün etkisiyle ‐kötü‐ insanlara dönüşmüşlerdi. Stanley Milgram'ın insanı vicdani değerleri ile otoriteye itaat arasında bıraktığı deneyde ise insanlar, ahlaki değerlerine ters düşse de yeterli isteklendirme ve zorlama altında vicdani sorumluluklarını bırakıp işkence yapabiliyorlardı.

Bütün bu deneyler insanın karanlık yüzünü en güçlü spot ışıkları altında gözlerimizin önüne getirerek ‐insan en acımasız hayvandır‐ diyen Nietzsche'nin sözünü hatırlamamıza sebep oluyordu.

Dr. Bloom ve arkadaşları ise bu çalışmalarıyla farklı olarak; bencillik, kendinden olmayana dışlama ve cezalandırma gibi kötülük yapmaya yönelik eğilimlerimiz olmasına ve bunları doğuştan getirmemize rağmen içimizde potansiyel olarak ‐mutlak ahlak‐ algısının da bulunduğunu dünyaya gelirken diğer elimizle de bunu getirdiğimizi bize açıklamaktadır.

İnsandaki iyiliğin ve kötülüğün psikolojisini irdelerken, romanlarında yarattığı karakterlerde insan ruhunun derinliklerinde bizi yolculuğa çıkaran Dostoyevski'ye değinmeden olmaz. Büyük yazar bundan tam 150 önce

yazdığı Suç ve Ceza isimli romanındaki Raskolnikov karakterinde iyi ve kötü'yü bir arada üstelik aralarındaki sınırında ne kadar ince olduğunu göstermiştir bizlere. Raskolnikov son derece dürüst, duyarlı, merhametli ve iyiliksever bir insandır. Yanmakta olan bir eve, kendi canını tehlikeye atarak girer ve iki çocuğun hayatını kurtarır. Yoksul bir aileye parasının tamamını verir ve kendisi parasız kalır. Ancak bu özelliklerine rağmen içinde bulunduğu yaşam koşulları ve kafasında sürekli kurup durduğu düşüncelerinin de etkisiyle borçlu olduğu yaşlı bir tefeci kadını kardeşiyle birlikte öldürür. Aslında Suç ve Ceza insanda rahatsızlık uyandıran bir romandır. . Bu rahatsızlıklardan birisi de, okuyucunun içinde yatan kötülük yapma eğiliminin ve suçluluk duygusunun uyanmasıdır. "Acaba ben de yeri gelirse, ya da zor durumda kalırsam, böyle bir cinayet işler miyim?" diye kendine sorar insan. Ama öyle kibirliyiz ki, özgür irademiz ve mantığımızın doğru seçimler yapmamıza yeteceğini sanıyoruz. Ama yetmiyor işte... Şöyle bir düşünelim, kendimizi huzurlu, mutlu ve güvende hissettiğimiz yaşamın dışına çıksak, hiç bilmediğimiz tehditlerle karşı karşıya kalsan ne olurdu acaba ?

Raskolnikov'u yoksulluğu, bir yerde kendisini küçük düşürmeye başlayan yaşam koşulları ve para gereksinimin, tiksinti duyduğu kötülerin ortadan kaldırılarak iyi bir insanlığın kurulması ya da başka bir ifadeyle "insan iyilik etmek için kötülük yapabilir" tezinin cinayet işleminde etkili olduğunu biliyoruz. Ancak yine de bütün bunlar onun kötü davranışını, sağlıklı bir şekilde değerlendirmek için yetmez. Romanında değinilmediği için Raskolnikov'un nasıl bir ortamda büyüdüğünü bilemiyoruz.

Raskolnikov'un nasıl bir çocukluk geçirdiğini bilmesek de yazının başında ele aldığım deneylerin sonuçlarından sonra artık biliyoruz çocuklar, Kohlberg'in Freud'un ya da ünlü gelişim psikoloğu Jean Piaget'nin öne sürdüğü gibi dünyaya ahlak bilincinden yoksun

olarak gelmemektedirler. Bu inancının aksine, doğduklarında zaten ilkel bir düzeyde de olsa bir ahlak içgüdüsüne sahipler. Kafa yormamız gereken konu, çocukların içlerindeki iyi'yi baskına hale getirmek için iyi'yi nasıl geliştirip iyi olmayı nasıl öğreteceğimiz ve yine doğuştan var olan "kötü"yü nasıl dizginleyeceğimiz olmalıdır.

Anne-baba ve öğretmenlere:

İyi'yi Geliştirmek İçin :

Rol model olma

Anne ve babalar çocuklarının gözünde tıpkı bebeklerin deneylerde izledikleri o kuklalar gibidirler. Bebeklerin kendileriyle aynı krakeri yiyen kuklalarla nasıl güçlü bir bağ kurduğunu anlatmıştık. Çocukların kendilerine bakan, yemek yediren anne babalarıyla daha güçlü bağlar kurup ahlaki anlayışlarını geliştirmeleri içten bile değildir.

Çocuğunu yardım ederken gören bir annenin, klasik davranışçı kuramdaki öğretilerinin etkisiyle ödül-ceza mekanizmasını kullanarak çocuğun davranışını övmek yerine kendisinin de çocuğu ile birlikte yardım etmesi muhtemelen çok daha etkili olacaktır.

Çocuklardan iyi davranışlar bekleniyorsa, "iyi" davranışlarının tekrar edilip, onlara "destek olarak" güçlendirmek gerekir. Öte yandan "kötü" davranışları illaki "odaya kapatma" ya da "sevilen şeyden mahrum bırakma" yoluyla cezalandırmak gerekmez. Babasının bir davranışına katılmadığını gören bir çocuk, bir dahaki sefere o davranışı sergilemekten çekinebilecektir.

Buradaki kritik nokta, yetişkinlerin çocuklara ne kadar uygun rol model oldukları, insani iyi insan yapan evrensel ilke değerler konusunda kendi içlerinde tutarlı olup olmadıklarıdır. Herkesin yaptırdığını söyleyerek bir makama gelebilmek için torpil yaptıran, bu eylemini gayet normal görüp hatta bununla da övünen bir anne, ortam, şartlar ve koşullara göre doğru yoldan

ayrılmanın normal olduğunu göstermektedir çocuklarına. Bu anne "hakkaniyet" ilkesinin çocuğunun pusulası olmasını sağlayabilir mi? Ya da kendi siyasi görüşünde olduğu için kayırmacılık yapan, hakkaniyetle bağdaşmayan uygulamaları görmemezlikten gelen bir baba çocuğundaki "ayrımcılık" içgüdüsünü tetiklemiş olmuyor mu?

Değerleri Anlamak, Yaşantısal durumları üzerinde düşünmek

Çocuklara "sınıf arkadaşlarınıza vurmayın" diye ciddi şekilde öğretmeye kalkıp ertesi gün sınıfa girdiğinizde birbirleri ile dövüşmeye kalkıştıklarını görebilirsiniz. Ahlaki değerleri çocukların kafasına sokmaya çalışmak onların ahlaklı davranışlarda bulunmalarını sağlamaz. Burada asıl önemli olan değerlerin öğretmen ya da anne-baba tarafından öğretilmesinden ziyade çocuğun adalet, dürüstlük, hakkaniyet gibi konulara dair temel kavramları anlamasıdır, bunlar üzerinde düşünmesi ve zamanla bu değerleri içselleştirmesidir "

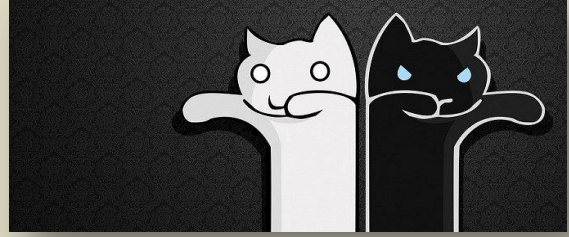
Bunlar için çocukların yaşadıkları çatışma durumları bulunmaz fırsatlardır. Adalet ve hakkaniyetli olma değerini ele alalım. 5-6 yaşındaki çocukların oyuncakların paylaşımı konusunda yaşadıkları bir çatışmada, bir davranışın neden haklı ya da haksız olduğunun açıklanması ve bir tartışma ortamı yaratarak çocuğun kendi davranışlarını haklı ya da haksız diye değerlendirmesinin sağlanması basit ama etkili bir yaklaşımdır.

Karakter Özelliğini Överek Takdir Etmek

Nasıl biri olduğumuz ya da nasıl biri olmadığımız bir durum ya da eylem karşısında belirlediğimiz ya da belirlemediğimiz tavra göre değişir. Kendimizi nasıl gördüğümüz ise davranışlarımız etkiler. Eğer karşılık beklemeden insanlara yardımcı oluyorsak "yardımsever" bir insanızdır, kendimizi "yardımsever" bir insan olarak görüyor ve bu

değeri içimizde taşıyorsak insanlara yardımcı oluruz.

Çocukları yardım etme davranışları sonrasında isim boyutunda(yardımsever) taktir edilmesi eylem boyutuna taktir edilmesinden daha etkili sonuçlar verir. Çocuklar kendilerini "yardım eden" kişi olarak görmektense "yardımsever" olarak görmeyi tercih ederler.

Kötü'yü Dizginleme

Çocukların, doğuştan getirdiği bencillik, ön yargılar, kendinden olmayanı dışlama, duyarsızlık gibi özellikleri nasıl dizginleyebiliriz. Öncelikle bu özellikler hakkında onlarla açıkça konuşmamız çok önemlidir. Bunu yapabilmek için birçok yöntem vardır; konuyu konuşmak için bir tartışma ortamı yaratabiliriz. Kendinizi bir muhabir olarak tanıtip onlardan konu hakkında konuşmalarını isteyebiliriz. Hikaye anlatıp, hikayede dışlana kişinin ne hissettiğini sorabiliriz. Çocuklar böyle konularda konuşmayı severler; konuşmamalarının sebebi onlardan bunun istenmemiş olmasıdır.

Çocuklar kötü davranışlarda buldukları zaman dikkat edilmesi gereken en can alıcı nokta, davranışın eleştirilmesi davranışla ilgili isimlendirmenin çocuğa kesinlikle yapılmamasıdır. Bencil, saygısız, sorumsuz, tembel gibi isimlendirmelerle çocuğu eleştirmek yerine, davranışın yarattığı hayal kırıklığı, davranışın neden yanlış olduğu ve başkalarını nasıl etkilediğinin açıklanması, ardından mevcut karakter özelliğinin övülmesi gerekir. Bunu yaptığımızda 'Ben saygılı biriyim ama buna saygısızlık ettim. Bunu telafi etmem gerekir. Bunu çözmem gerekir. Benim saygılı kimliğimi geri kazanabilmem için farklı bir şeyler yapmam gerekir' diye düşünen çocuklar olur.

Çocuklarımızı hoyrat, yalancı ahlaksız ve haramzade yapan biz analar ve babalarız. Otobüslerin bir lira ücretle adam taşıdıkları devirde biletcı, bir hanıma, yanındaki çocuk için bilet almasını ihtar edince, kadın; "O daha 5 yaşında," dedi. Fakat bu eğri cevaptan haysiyeti kırılan çocuk, başını kadına çevirerek: "Anne, ben yedi yaşında değil miyim? Okula gitmiyor muyum? demez mi... İşte Yanına kalacak bir lira için çocuğunu hem yalana, hem hırsızlığa teşvik eden ananın, sonra oğlanın karaborsacı, kaçakçı olup da kanunun pençesi yakasına yapıştığı zaman üzölmeye ne hakkı var?

(Sâmiha AYVERDİ)

ERGENLERDE AHLAKİ GELİŞİM

Ahlak gelişimi, bireyin toplumun değer yargılarını benimseyerek içinde bulunduğu çevreye uyumunu ve kendi değer yargılarını oluşturmasını amaçlayan bir süreç olarak tanımlanır.

Bireylerin öznel olarak geliştirdikleri iyi/kötü, doğru/yanlış biçimindeki yargılarından oluşan ahlak, yaşam boyunca ailede öncelikle ebeveynlerin ve diğer aile üyelerinin model olmalarıyla oluşmaya başlar, daha sonra okulda öğretmenler, arkadaşlarla kurulan iletişim ve edinilen modellerle şekillenir.

Ahlakî gelişim, genel doğru ve yanlışlara ilişkin fikirler, duygular ve davranışları içine alır.

Ahlak gelişimi; doğru ve yanlışın belirlenmesinde geçerli olan prensip ve ilkelerin gelişimidir.

Psikoloji biliminde ahlak gelişimini açıklama çabaları, üç temel boyutu gündeme getir

- Bilişsel boyut

- Davranışsal boyut

-Duygusal boyut

Bilişsel boyut; neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirleyen sosyal normların anlaşılması ve bunlarla ilgili bilgileri kapsar.

Davranışsal boyut; ahlak kurallarına uyan ya da ters düşen davranışları ifade eder.

Duygusal boyut ise; davranışlarımız hakkındaki duygularımızı ifade eder.

Ahlakî gelişimi boyutlara ayırmamıza rağmen, bunlar çoğunlukla birbirleriyle ilişki halinde bulunurlar. Ahlaki ilkeler, kişiler arası ilişkileri ve beklentileri yapılandırmada bireylere dayanak oluştururken bir yandan da bireylere yaşam hedef de oluşturur.

Piaget, farklı yapısal özellikler gösteren dört temel bilişsel gelişim dönemi belirtmiştir.Bu dönemlerin sırası ile;

1. Duyusal-Devinim Dönemi (doğum, iki yaş arası)

2. İşlem Öncesi Dönemi (iki-yedi yaş arası)

3. Somut İşlemler Dönemi (yedi-on bir yaş arası)

4. Soyut İşlemler Dönemi (on bir yaş ve ötesi)

Duyusal Devinim Dönemi(doğum-2 yaş)

Bu dönem, motor ve bilişsel özellikleri kapsar. Piaget yaşamın ilk iki yılını incelemiş; zekânın bu dönemde kökenlerinin ortaya çıktığını, doğumda sadece refleks hareketleri başaran bebeğin, ikinci yılın başında konuşmaya başladığını, sembolik düşünceler gibi zihinsel işlevler geliştirdiğini belirtmiştir.

Sosyal yaşantıların, çocuğun bu aşamaları geçirmesinde büyük etkisi vardır. Çocuklar ilk yaşlarda anne-babaların emir verdiklerini, davranış kurallarını öğretmede ısrarcı olduklarını öğrenirler ve kurallara uydukları zaman mutlu olacaklarını anlarlar. Kuralların farkındadır, ancak ne amaçla ya da kuralları neden izlemek gerektiğini anlamazlar.

İşlem Öncesi Dönem(2-7 yaş)

Çocuk, artık bu dönemde sistemleşmiş kuralları anlamaya başlar. Yine de daha çok kendi koyduğu kurallara uyar. Ona göre kurallar, yetişkinler tarafından konulmuştur. Kurallar kutsal olarak kabul edilir. Küçük değişiklikler, kuralları çiğneme olarak algılanır. Piaget, bu dönemi “bağımlılık evresi” diye adlandırmaktadır.

Piaget’ye göre 2-7 yaş arası çocuklar, kendinden büyük çocukları gözler; ne anlama geldiğinin farkına varmadan kurallara uygun davranışları da taklit eder. Bu konuda tam bir bilgisi olmasa da kuralları çiğnemez. Ancak oyunu, sosyal bir etkinlik olarak algılamaz. Sonuç olarak bu dönemde engelleyici ahlak kurallarının anlamı kavranmadan yüzeysel olarak algılandıkları, ahlakî gerçeklik özellikleri ile belirlenen evredir.

Somut İşlemler Dönemi(7-11 yaş)

Çocuklar, bu dönemde oyunun sadece hareket zevklerinden, üzerinde anlaşmış konulara göre yarışma zevkine geçerler. Kurallar, karşılıklı ilişkiler içinde sürekli rekabet ortamı oluştururlar. Kuralları tam anlayamazlar. Çocuklar arasında kurallarla ilgili uyuşmazlık olabilir. Ancak akranları ile bir arada olma isteği o kadar ki bu farklılıklar ortadan kalkar. Oyun artık çocuk için sosyal bir etkinlik olarak algılanmaya başlar. Piaget’e göre çocukların bir konuyla ilgisi farklı bakış açılarının olduğunu ve kuralların anlaşma, uzlaşma ve başkalarının görüşlerine saygı gösterme sonucu ortaya çıktığını öğrenmeleri, yaşıtları ile etkileşim sonucunda oluşmaktadır.

Ahlak gelişiminde dışa bağlılık, çocukların 10 yaşına kadar olduğu dönemi kapsadığı kabul edilmektedir. Çocuklar bu dönemde ahlaki yargıları açısından çevresine bağılıdır. Yetişkinler tarafından konulan kuralları düşünmeden kayıtsız şartsız kabul ederler.

Piaget'nin kuramının yeniden incelenmesi ve adlandırılmasıdır. Kohlberg de Piaget gibi çocuk ve yetişkinlerin belirli durumlarda davranışları nasıl yorumladıklarını incelemiştir. Piaget ahlaki gelişimi bir *inşa süreci*; Kohlberg ise evrensel ahlaki ilkelerini *keşif süreci* olarak görmektedir.

Soyut İşlemler(11-..)

Bu dönemde çocuğun zihinsel gücü, bir başkasının görüş açısını anlayabilecek ve benmerkezcil düşünceden sıyrılacak güce erişmiştir. Bağımlı ahlaktan kurtularak işbirliği ahlaki ile kurallara ilişkin bağımsızlığa ulaşır.

11 yaşından sonraki dönemde çocukların yaptıkları değerlendirmeler "görecelik" kazanmaya başlar. İçinde bulunulan koşulları dikkate alarak değerlendirmeler yapar. Çocuklar, bu dönemde başkalarının değerlendirmelerinden çok kendi yaptıkları değerlendirmeye uygun davranmaya başlarlar. Kurallar dokunulmaz ve kutsal olarak algılanır.

Piaget' in fikirlerinden yola çıkan Martin Hoffman(1980), bilişsel dengesizlik teorisini geliştirdi. Bu teoriye göre, ergenlik ahlaki gelişim için oldukça önemli bir dönemdir; çünkü bireyler kendi kabul ettikleri ahlaki görüşlerinin aile dışında karşılaştıkları tecrübelerle çeliştiği lise ve üniversite ortamına taşınırlar. Birçok genç, önceki inançlarını sorgulamaya başlar ve ilerleme aşamasında, kendi ahlaki sistemini geliştirir.

Bir başka ahlak kuramı ortaya koyan isim Kohlberg'tir. Kohlberg'in ahlak gelişimi kuramı,

Kohlberg ve Ahlak Gelişimi

Kohlberg bireyin zihnindeki çatışmaları anlamaya yönelik hipotetik öyküler anlatmaktadır. Bu amaçla çocukların ve yetişkinlerin ahlaki ikilemlerini kapsayan belli durumlar vererek onlara bu durumlarda nasıl tepkide bulunacaklarını sorarak yürütmüştür. Kohlberg' in varsayımına göre, ahlakî gelişim öncelikle ahlakî muhakemeye dayanır ve aşamalar halinde ortaya çıkar.

Kohlberg, değişik yaş grupları ve sosyoekonomik düzeylerdeki bireylere değişik öyküler verdikten sonra öyküde anlatılan durum ile ilgili karar vermelerini ister. Verilen kararın doğru ya da yanlış olması önemli değildir. Önemli olan bireyin öyküde anlatılan soruna çözüm bulurken kullandığı gerekçeler ve yaptığı değerlendirmelerdir. Kohlberg'in kullandığı problem durumlarından(ahlaki ikilemlerden) iki örnek durum aşağıda verilmiştir.

Örnek Durum: Avrupa'da bir kadın yakalandığı özel bir kanser türünden dolayı ölüme çok yaklaşmıştır. Doktorlar ,şehirdeki bir eczanenin yeni keşfettiği radium bileşimli

bir ilacın yarlı olabileceğini ,kadının kocası Heinz'e bildirirler. İlaç çok pahalıdır ve bir dozu için yaklaşık 200 dolara mal olmaktadır. Fakat eczacı ilacın bir dozu için yaklaşık 2000 dolar istemektedir. Heinz bütün gayretleriyle 1000 dolar toplayabilmiştir. Heinz eczacıya karısının çok hasta olduğunu ve paranın kalan yarısını da sonra vereceğini söyler. Eczacı Heinz'in teklifini kabul etmez ve ilaç için paranın tamamını ister. Şimdi Heinz ilacı çalmalıdır? Niçin?

Bu hikaye Kohlberg'in ahlakî düşüncenin doğasını araştırmak için tasarladığı yedi hikayeden biridir. Hikaye okunduktan sonra, röportaj yapılan kişiye buradaki ahlakî ikilem hakkında bir dizi sorular sorulur:

"Heinz ilacı çalmalı mıydı?

İlacı çalmak doğru muydu, yanlış mıydı? Niçin?

Bir kocanın sorumluluğu, ilacı almanın başka yolu yok ise, karısı için onu çalmak mıdır? İyi bir koca, ilacı çalar mıydı?

Fiyat sınırı hakkında hiçbir yasa yok ise, eczacının bu kadar yüksek fiyat koyması, onun hakkı mıdır? Niçin?"

Bu ve diğer ahlakî ikilemler için verilen cevaplardan yola çıkan Kohlberg, üç basamaklık bir ahlakî gelişim süreci hipotezi oluşturdu .

Kohlberg'e Göre Ahlak Gelişim Düzeyleri

1- Gelenek Öncesi Dönem

Piaget'in "dışsal kurallara bağlılık" döneminin özelliklerini içine alır. Bu düzeydeki çocuk,

kültür içinde kabul edilen iyi ve kötü ölçütlere göre davranır.

-Ceza ve İtaat Eğilimi

Bu dönemde kurallar, başkaları tarafından konur. Çocuklar, sadece otoriteye uyar ve cezalandırılmaktan kaçınır.

-Saf Çıkarıcı Eğilim

Çocukların sadece kendi istekleri ve gereksinimlerinin karşılanması önemlidir. Çıkarıcı bir biçimde başkalarının gereksinimlerini de dikkate alır. "Her şey karşılıklıdır" inancına sahiptir. "Bana bir şey yap, ben de senin için bir şey yaparım" anlayışı vardır.

2- Geleneksel Dönem

Bu dönemdeki çocuklar, diğer insanların beklentilerine; özellikle de özdeşleştikleri özel insanları ve genel toplumsal düzenin beklentilerine uymak isterler. Sosyal düzeni destekleme ve sadakat önemlidir.

- Kişiler Arası Uyum

Kendi akran grubuyla iş birliği içindedir. Ait olduğu grubun kurallarına uygun davranırlar. İyi çocuk olarak başkaları tarafından onaylanmak isterler. Benmerkezciliğin azalması ve somut işlemler dönemine girilmesiyle çocuk, olayları başkaları açısından görebilme özelliğini kazanır. Çevresinde bulunanların hissettiklerini de dikkate alır.

-Kanun ve Düzen Eğilimi

Bu dönemde doğru davranış, sosyal düzene ve otoriteye uygun olarak kişinin görevini yerine getirmesidir. Artık akran gruplarının kurallarının yerini, toplumsal kurallar ve kanunlar almıştır. Kanunlara hiç sorgulanmaksızın uyulmalıdır. Uymayanlar ise kesinlikle hoş görülmezler. Yetişkinlerin çoğunun bu dönemde olduğu varsayılır.

3- Gelenek Sonrası Dönem

Birey, izlemek istediği ahlak ilkelerini başkalarında ve otoriteden bağımsız olarak seçer. Ahlak gelişiminin son iki aşaması bu düzeyin kapsamındadır.

-Sosyal Sözleşme Eğilimi

Genellikle temel hak ve özgürlükler göz önüne alınarak konmuş olan yasa ve kanunlara uymak çok önemlidir. Toplumsal kuralların ve değerlerinin göreceli olduğunu düşünerek bunları eleştirici bir şekilde incelerler. Kanunların demokratik olarak değiştirilebileceği ilkesine sahiptirler

-Evrensel Ahlak İlkeleri Eğilimi

Ahlaki gelişim açısından ulaşılabilecek son noktadır. Birey, ahlak ilkelerini kendisi seçip oluşturur ve bunlara uygun davranır. Burada bireyin benimsediği ahlak ilkeleri; insan hakları, bütün insanların eşitliği, adalet gibi soyut ve evrensel düzeyde ahlak ilkeleridir. Bu ilkeler, genellikle demokratik toplumlarda uygulanan kanun ve yasalarla uyumludur.

Kohlberg kuramı ahlaki gelişimin, bilişsel yetenekler ile ahlaki konular ile ilgili yinelenen olayların birleşiminden ortaya çıkması konusunda Piaget'in kuramıyla benzerlik gösterir. Kohlberg, son düzey olan gelenek sonrası düzeye ulaşma yaşının 14 olduğunu belirtmiştir. Ancak yapılan araştırmalar yetişkinlerin tümünün gelenek sonrası düzeye ulaşmasının mümkün olmadığını göstermektedir. Kohlberg ve Piaget'nin görüşleri birleşmekte ve olgunlaşmanın yanı sıra geçirilen çevresel yaşantıların da ahlak gelişimi üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmak

AHLAKÎ DAVRANIŞ

Davranışçı görüşler ergenlerde ahlaki davranışa vurgu yapar. Ergenlerin nasıl ve niçin belirli ahlakî davranışları öğrendiği ve niçin bir davranışın diğerinden farklı olduğunu açıklamada teşvik, ceza ve taklidin benzer yöntemleri kullanılmaktadır. tadır.

Eylem ve düşünceler her zaman birbiriyle örtüşmüyor. Bu düşünceyi destekleyici bir araştırma 24.000 yetişkinle yapıldı. Katılımcılara farklı ahlakî meseleler hakkında görüşleri soruldu. Örneğin bir yetişkinin bilerek çalıntı bir televizyon setini satın alıp almayacağını düşünün. %87'si bu davranışın muhtemelen ahlakî olarak yanlış

olacağını söyler iken %20'den fazlası satın alacağını söyledi. Bu yetişkinlerin yaklaşık olarak %31'i, eğer yakalanmayacaklarını bilselerdi, daha büyük olasılıkla çalıntı televizyonu satın alabileceklerini belirttiler. Ahlakî düşünce, ahlakî gelişimin önemli bir parçası olmasına rağmen, bu göze çarpan veriler altını çiziyor ki insanların doğru ve yanlış hakkında inandıkları, ahlakî koşullar içinde nasıl davranacakları ile her zaman örtüşmüyor

AHLAKÎ DUYGULANIM

Ahlaki duygulanımın gelişimi hakkında ortaya konulan fikirler arasında;

- psikoanalitik kuramcılar tarafından geliştirilen genel kavramlar
- çocuk yetiştirme tekniklerinin rolü
- özdeşleştirmenin doğası
- ahlaki gelişimde duyguların etkisi yer almaktadır.

Freud'un kuramına göre, superego, çocukların ve ergenlerin ahlaki duygulanım gelişimini ilerleten iki ana bileşenden oluşur: İdeal ego ve vicdan. İdeal ego, ebeveynlerin onayladığı örnek davranışlardan oluşur; vicdan ise, anne-baba tarafından kabul görmeyen davranışları kapsar.

Erik Erikson (1970), ahlaki gelişimin üç aşaması olduğundan bahseder: çocukluktaki kendine özgü ahlaki öğrenme, ergenlikteki ideolojik kaygılar, ve yetişkinlikteki ahlaksal-töresel birleşim. Erikson'a göre, ergenlik sırasında, bireyler bir kimlik arayışı içindedirler. Ergenlik süresi boyunca ideoloji, kimliğin koruyucusu gibi yüzeyi kaplar; çünkü geçmiş ve geleceği birbirine bağlamaya yardım ederek hayata anlam katan bir hedef duygusu sağlar.

AHLAKİ EĞİTİMİ

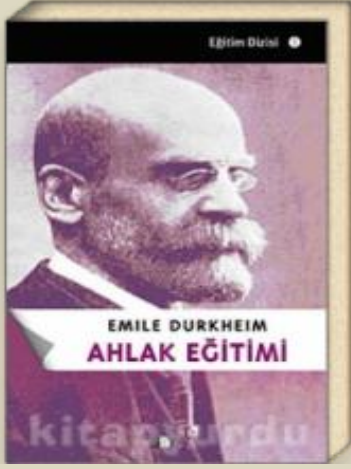
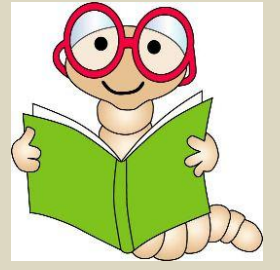
Ahlak eğitimi gerek anne ve babalar, gerekse öğretmenlerin çocukluğun çok erken yıllarından itibaren verilmesine inanılmaktadır. İçinde yaşanan kültürün özelliklerine göre çocuğa “doğru/yanlış” davranış ayırımının öğretilmesinde temel alınan dayanak değişebilmektedir.

Geleneksel eğitim ve öğretim ortamında, kuralları ve süreci öğretmen belirler, çocukta beklenenler ise otoriteye ve getirdiği kurallara uymadır. Öğretmen öğrenciyi doğru tek yönlü bilgi akışı vardır ve beklenen ahlaklı davranıştır.

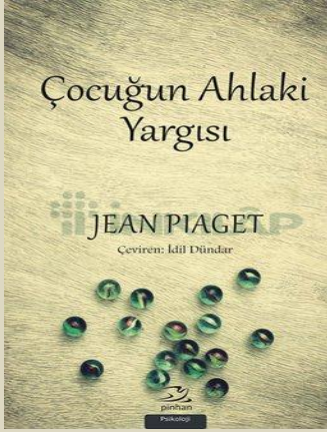
Çağdaş eğitim anlayışında ise çocuğun bilişsel, duygusal ve davranışsal yönleri ile bütün olduğu gerçeği kabul edilmekte ve öğretim ortamında görev alan tüm öğretmenlerin çocuğun kişilik ve toplumsal gelişiminden sorumlu olduğu vurgulanmaktadır. Bu anlayışta okuldaki bir matematik öğretmeni de, bir psikolojik danışman kadar çocuğun kişilik gelişimine katkıda bulunma gibi sorumluluğu vardır.

Bu anlayışta okulun ve öğretmenlerin görevleri var olan kültürel öğeleri aktarmak olmayıp değişen ve gelişen yaşam koşullarına uyum sağlayabilecek, yeni değerlerin oluşumuna fırsat verici bir ortam yaratmaktır.

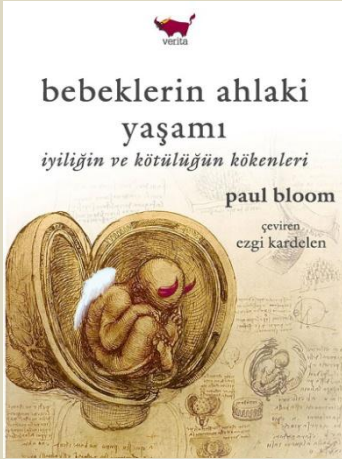
BİR ÖNERİMİZ VAR...

Ahlak Eğitimi, Durkheim'in Sorbonne Üniversitesi'nde 1902–1903 öğretim yılında verdiği dersleri bir araya getiren bir kitaptır. Durkheim, bu dersleri Bordeaux Üniversitesi'ndeki derslerinde de tekrarlamıştı. Ahlak eğitimi, Durkheim'in özellikle üzerinde durduğu bir konu olarak görünmektedir. Toplam on sekiz dersten oluşan çalışma, Durkheim'in öğrencilerine derste yaptığı konuşmaların pek az değişiklikle yazıya aktarılmış halidir.

Çocuk ahlaki hakkındaki bu kitap sadece başlangıç niteliğinde bir çalışmadır. Çalışmanın, çocuklarla birlikte yaşayan ve onların spontane tepkilerini gözlemleyen kişiler için gerçek yapıyı kurmak adına kullanabilecekleri bir çerçeve sağlamasını yürekten umuyorum. Bir anlamda, çocuk ahlaki yetişkin ahlakına ışık tutar. Eğer gerçek erkek ve kadınlar yetiştirmek istiyorsak, bu görev için yetiştirme süreçlerine egemen olan yasaları incelemekten daha uygun hiçbir şey yoktur.

Ünlü seri katil Ted Bundy de bir zamanlar bebektir, şiddet karşıtlığıyla tanınan Mahatma Gandhi de... Peki, bebeklerden sosyopatlar yaratan 'karanlığın' ya da empati ve merhamet duygularıyla dolu insanlar yaratan 'aydınlığın' kökenleri nerede aranmalı? İyiliği ve kötülüğü içimizde eşit biçimde mi barındırıyoruz? Paylaşıcılık, eşitlikçilik, fedakârlık gibi olumlu özelliklerimiz ve acımasızlık, saldırganlık, kıskançlık gibi olumsuz özelliklerimiz doğuştan mı gelir, sonradan mı edinilir? Onlara doğrudan zararı dokunmayan 'yanlış davranışlar', hem bebekleri hem de yetişkinleri neden bu denli öfkeliyor?

Yale Üniversitesi'nde psikoloji profesörü olarak görev yapan Paul Bloom, Bebeklerin Ahlaki Yaşamı'nda bu sorulardan yola çıkarak ahlakın, ahlak algısının ve ahlaki dürtülerin evrimsel kökenlerine ışık tutmayı amaçlıyor. Bloom bu kitabında, konu üzerine gerçekleştirilmiş şaşırtıcı deneylerden, araştırmalardan ve çalışmalardan yararlanıyor ve ortaya hayli ilgi çekici sonuçlar çıkıyor. Sonuçta hatırlamakta yarar var: "Bizler iki ayağı üzerine doğrulmuş maymunlarız, gökten inmiş melekler değil."

"Bloom'da, akademik çalışmaları anlaşılır ve çekici metinlere dönüştürebilme yeteneği var... Herhangi bir şüpheliyle tartışmaya girmekten haz duyacağını gösteren bir otorite ve açıklıkla yazıyor."